

Резюме

Батанов А. В. Муниципальный омбудсман как элемент локальной системы защиты прав человека: институциональные и функциональные аспекты.

В статье освещаются доктринальные и прикладные проблемы становления и развития института муниципальных омбудсманов. Доказывается, что институт муниципальных омбудсманов позволяет ликвидировать существующие пробелы в сфере функционирования механизмов защиты прав человека, является важным шагом в развитии демократических процессов, направленных на укрепление системы местного самоуправления, защиты личности – члена территориальной громады, усиления гарантий реализации муниципальных прав человека, способствует улучшению управления территориями и гуманизации отношений «человек – орган местного самоуправления – государство».

Ключевые слова: муниципальный омбудсман, местное самоуправление, территориальная громада, муниципальная власть, муниципальные права человека, децентрализация.

Summary

Batanov O. Municipal ombudsman as an element of the local system of protection of human rights: institutional and functional aspects.

The article highlights the doctrinal and practical problems of formation and development of the institution of municipal ombudsman. It is proved that the institution of municipal ombudsman allows to eliminate existing gaps in the functioning of the human rights protection mechanisms is an important step in the development of democratic processes aimed at strengthening the system of local self-government, protection of the individual – the territorial community members, strengthening guarantees of municipal human rights, contributes to better governance territories and humanization of relations «human – the local self-government – the state».

Key words: municipal ombudsman, local self-government, territorial hromada, municipal power, municipal human rights, decentralization.

УДК 342.728

Н. П. ГАЄВА

Надія Петрівна Гаєва, кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник Інституту держави і права ім. В. М. Корецького НАН України

ДО ПИТАННЯ РОЗУМІННЯ ПРИНЦИПУ САМОВРЯДНОСТІ УТВОРЕННЯ ТА ДІЯЛЬНОСТІ ГРОМАДСЬКИХ ОБ'ЄДНАНЬ

В юридичній літературі проблематика розуміння принципу самоврядності утворення та діяльності громадських об'єднань має епізодичний характер вивчення. Правники, напевно, вважають це питання не надто актуальним, про що свідчить необґрунтовано низький науковий інтерес до зазначеної проблематики. Лише окремі аспекти досліджувались у працях таких вітчизняних та зарубіжних науковців, як С. А. Авак'яна, Є. В. Гакало, І. С. Сопелкіна, І. Т. Темеха. При цьому однотайності у поглядах науковців щодо розуміння даного принципу не вироблено. Втім, принцип самоврядності є тією вихідною ідеєю, яка відображає демократичні засади утворення та діяльності громадських об'єднань, чим пояснюється актуальність його дослідження.

Враховуючи вищевикладене та зазначаючи важливість осмислення сутності принципу самоврядності, в цій науковій роботі, яка є логічним продовженням попередніх¹, ми ставимо за мету узагальнити погляди вчених на дану проблематику та проаналізувати змістовні характеристики принципу самоврядності як окремого принципу утворення й діяльності громадських об'єднань. Увагу також приділено аналізу проблеми співвідношення термінів «самоврядність», «самоврядування», «самостійність», «самоуправління», «самоорганізація», «самодіяльність», «внутрішня демократія» при їх нормативному та доктринальному використанні в працях Н. В. Богашевої, О. М. Ващук, М. Ю. Віхляєва, О. О. Даркова як однієї з ознак громадських об'єднань.

Відповідно до ч. 3 ст. 3 Закону України «Про громадські об'єднання» (далі – Закон) принцип самоврядності трактується як «право членів (учасників) громадського об'єднання самостійно здійснювати управління діяльністю громадського об'єднання відповідно до його мети (цілей), визначати напрями діяльності, а також невтручання органів державної влади, інших державних органів, органів влади Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування в діяльність громадського об'єднання, крім випадків, визначених законом»². Саме з даного законодавчого положення випливає, що поняття принципу самоврядності є збірним і включає дві складові (тобто форми свого вираження): перша – право членів (учасників) громадського об'єднання самостійно здійснювати управління діяльністю громадського об'єднання відповідно до його мети (цілей) та визначати напрями діяльності; друга – невтручання органів державної влади, інших державних органів, органів влади Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування в діяльність громадського об'єднання. При цьому термін «самоврядність» необхідно використовувати у тому значенні, в

якому він визначений в Законі. Звідси, терміни «самостійність» та «невтручання» є більш вузькими, ніж термін «самоврядність». А отже, вони не є синонімічними, а співвідносяться як ціле та частини більш широкого поняття самоврядності.

Слід також констатувати, що законодавець у Законі уникає використання такого терміна, як «самоврядування» та компенсує його відсутність терміном «самоврядність». Втім, саме термін «самоврядування», який законодавець розглядав у Законі України «Про об'єднання громадян» як один із принципів їх створення та діяльності (ст. 6)³, є і досі загальноновизнаним, оскільки становить мовний фундамент діючого законодавства. Варто зазначити й те, що однією з найважливіших вимог щодо юридичних термінів є їх стабільність. У зв'язку з цим недопустимо, на нашу думку, без особливої на те необхідності відмовлятися від сталого, цілком вдалого терміна «самоврядування» та вводити новий. Більше того, ідентичні поняття мають бути виражені однаковими термінами.

У цьому контексті необхідно дати відповідь на запитання про те, чи можна використовувати термін «самоврядність» та термін «самоврядування» як тотожні, чи вони несуть різне юридичне смислове навантаження. Адже без з'ясування їх сутності не можна, очевидно, до кінця пізнати та зрозуміти юридичну природу громадських об'єднань і засади їх взаємодії з органами державної влади та органами місцевого самоврядування. Звичайно, наявність визначень термінів у нормативно-правовому акті полегшує розуміння їх значення, обсягу та з'ясування співвідношення між ними. Але, на жаль, принцип самоврядування, на відміну від принципу самоврядності, не отримав законодавчого визначення. Закон України «Про об'єднання громадян» обмежувався переліком принципів їх створення та діяльності без відповідних пояснень, серед яких і принцип самоврядування. Аналогічна ситуація нині має місце в Законі України «Про молодіжні та дитячі громадські організації», де в ст. 3 серед принципів їх утворення і діяльності закріплений принцип самоврядування⁴. Водночас принцип самоврядності, що отримав визначення у Законі України «Про громадські об'єднання», вживається у Законі України «Про організації роботодавців, їх об'єднання, права і гарантії їх діяльності», який був прийнятий пізніше, без відповідних пояснень та посилянь серед групи принципів, що слугують відправними засадами їх утворення та діяльності (ст. 6)⁵. Відтак, для встановлення істинного значення слів «самоврядування» та «самоврядність» вбачається за доцільне провести аналіз етимології цих слів, а також аналіз пропонувананих вказаних термінів у довідковій та науковій літературі.

Слово «самоврядність» у Великому тлумачному словнику сучасної української мови відсутнє. Натомість слово «самоврядування» у ньому визначається наступним чином: «форма управління, за якою суспільство, певна організація, господарська чи адміністративна одиниця тощо має право самостійно вирішувати питання внутрішнього керівництва»⁶. Таке саме визначення самоврядування при відсутності визначення слова «самоврядність» наводиться і у Новому тлумачному словнику української мови⁷. Більш широкий зміст визначення терміна «самоврядування» при відсутності терміна «самоврядність» надається у Великому енциклопедичному юридичному словнику як тип соціального управління, за яким суб'єкт та об'єкт управління збігаються, тобто самі люди управляють своїми справами, спільно приймають норми і рішення та діють з метою їх реалізації. У цьому ж словнику говориться про те, що основними ознаками самоврядування є: належність влади всьому колективу, її здійснення колективом або безпосередньо, або через обрані органи; єдність, збіг суб'єкта та об'єкта управління; самоконтроль та саморегуляція завдяки спільно прийнятим соціальним нормам; спільне ведення загальних справ; самофінансування; обстоювання та захист спільних інтересів на основі самодіяльності й самовідповідальності тощо. І далі: самоврядування передбачає єдність самостійності та відповідальності при вирішенні всіх питань самоврядного значення⁸. Що стосується «Юридичної енциклопедії» за загальною редакцією Ю. С. Шемшученка⁹, Малої енциклопедії конституційного права за загальною редакцією Ю. Л. Бошицького¹⁰, то вони не дають визначень термінів «самоврядність» та «самоврядування». Трактують слово «самоврядність» можна знайти на веб-сайті «vseslova». Це – управління справами територіальної спільноти, організації або колективу, самостійно здійснюване їх членами через виборні органи або безпосередньо. При цьому визначаються його основні ознаки як приналежність влади населенню або виборцям відповідної території, членом громадської організації, колективу; самостійність у вирішенні питань внутрішнього життя; відсутність органів, що призначаються ззовні¹¹. Звертаючись до українсько-російського словника, слід зазначити, що українське слово «самоврядність» перекладається російським відповідником «самоуправляемость», а «самоврядування» – «самоуправление»¹². Зрозуміло, що перед нами слова-синоніми (слова, які відрізняються одне від одного звуковим складом, але означають назву одного поняття).

Торкаючись сутності самоврядності (самоврядування) треба зазначити, що принципами утворення і діяльності громадським об'єднань не можуть бути визнані положення, які безпосередньо логічно витікають з них. Одним словом, з урахуванням зазначеного критерію вважаємо необгрунтованим виділення окремим принципом невторчання у творчий процес поряд з принципом самоврядування в Законі України «Про професійних творчих працівників та творчі спілки» (ст. 3)¹³, а також самостійність організовувати профспілками свою діяльність, проводити збори, конференції, з'їзди, засідання утворених ними органів, інші заходи, які не суперечать законодавству, та невторчання державних органів, органів місцевого самоврядування у статутну діяльність профспілок як складових їх незалежності у ст. 12 Закону України «Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності» при відсутності принципу самоврядності¹⁴. Адже, як ми уже зазначили, самостійність та невторчання законодавець сформулював у Законі України «Про громадські об'єднання» як змістовні вимоги принципу самоврядності.

Не склалася однозначна практика застосування термінів «самоврядування», «самостійність» і в національному законодавстві держав, що утворилися на теренах колишнього СРСР. На сьогодні немає чіткого уявлення щодо їх сутнісних та змістовних особливостей в законах про громадські об'єднання (об'єднання громадян), які обмежуються лише переліком принципів їх утворення та діяльності. При цьому в деяких випадках як окремий принцип фіксується не лише самоврядування, а й колегіальне керівництво (Вірменія – ст. 4)¹⁵, а також свобода у визначенні внутрішньої структури, цілей, форм і методів діяльності громадських об'єднань (Російська Федерація – ст. 15)¹⁶. Натомість, у Республіці Казахстан (ст. 6)¹⁷ та Республіці Узбекистан (ст. 4)¹⁸ вживається лише термін «самоврядування». А в законодавстві Республіки Білорусь замість принципу самоврядності (самоврядування) передбачено принцип самостійності (ст. 4)¹⁹. Між тим Закон Республіки Молдова «Про громадські об'єднання» містить ст. 6, в якій окремо виділено принципи самоврядування, самостійність, а також свобода у визначенні їх внутрішньої структури, виборі мети, форм та методів діяльності²⁰. Слід також підкреслити, що в деяких державах (зокрема, в Російській Федерації) принцип самоврядування випливає із самого його визначення, де зазначено, що під громадським об'єднанням розуміється «самоуправляемое формирование» (ст. 5). Термін «самоуправляемое» є похідним від терміна «самоуправляемость», який, як було зазначено, перекладається українським відповідником «самоврядність». Отже, в національному законодавстві держав, які утворилися після розпаду Радянського Союзу, відсутня термінологічна єдність щодо досліджуваного питання, а між зазначеними термінами не проводиться різниця та тим самим нівелюється специфіка щодо їх використання.

Не сприймаються однак проаналізовані терміни і в науці конституційного права. Окремі науковці, досліджуючи принципи утворення та діяльності громадських об'єднань, взагалі не проводять розмежування між поняттям «самоврядування» та поняттям «самостійність», з чим не можна погодитися, оскільки перше поняття, як було зазначено, більш широке за змістом, а друге є його складовою. Так, Є. В. Гакало у своїй праці використовує подвійний термін «самоврядування (самостійність)», тобто «самостійність» розміщується в дужках і з філологічного аналізу мала б розумітися як різновид самоврядування. Попри це білоруська дослідниця без будь-яких пояснень використовує словосполучення «самоврядування (самостійність)» для позначення одного із принципів утворення та діяльності громадських об'єднань і вважає, що він співзвучний з уявленням по свободу їх діяльності і є основним елементом демократизму в процесі їх функціонування. У найзагальнішому сенсі, на її думку, він означає неможливість зовнішнього керівництва над тим чи іншим громадським об'єднанням і полягає в тому, що право визначення внутрішньої структури об'єднання, строків та порядку проведення організаційних заходів, право здійснення діяльності, визначеної статутом об'єднання, належить виключно членам (учасникам) конкретного об'єднання. На цьому принципі, продовжує Є. В. Гакало, базується і виборність керівних органів громадського об'єднання, що також знаходить відображення в їх статутах²¹. Іншими словами, йдеться про те, що принцип самоврядування (самостійності) розкладається на дві складові: 1) неможливості зовнішнього керівництва над громадським об'єднанням; 2) виборності його керівних органів. Таке тлумачення має дещо однобічний характер і частково перетинається за обсягом зі змістом принципу самоврядності.

Подвійну назву для позначення досліджуваного принципу в сфері організації та діяльності професійних спілок як виду громадських об'єднань вживає і вітчизняний дослідник І. С. Сопелкін, зокрема: принцип самоврядування (самоуправління). Його реалізація, на думку автора, проявляється в тому, що профспілки самостійно визначають свою структуру, організують свою діяльність, проводять збори, конференції, з'їзди, засідання утворених ними органів, інші заходи, які не суперечать законодавству. Члени профспілки самостійно у визначений спосіб обирають керівні органи профспілки, приймають статутні документи профспілки, які не мають суперечити законодавству. Разом з тим забороняється втручання органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб, роботодавців, їх об'єднань у статутну діяльність профспілок, їх організацій та об'єднань²². У такому розмінні принцип самоврядування (самоуправління) охоплює як самостійність, так і невтручання. Тим самим словосполучення «самоврядування (самоуправління)», яким І. С. Сопелкін позначає принцип організації та діяльності профспілок, є, по суті, самоврядністю, оскільки згідно із Законом України «Про громадські об'єднання» її складовими визначено самостійність та невтручання. При цьому слід зазначити, що автор змістовно доповнив категорію «самостійність», роблячи акцент на конкретних формах її реалізації. Щодо словосполучення «самоврядування (самоуправління)», то воно є, на наш погляд, далеко не досконалим не тільки з функціональної точки зору, а й з філологічної. Адже термін «самоврядування» складається із двох слів «само» і «врядування». Останнє слово є нічим іншим як синонімом слова «управління»²³. А одним із значень слова «само» є здійснення чого-небудь без сторонньої допомоги, без сторонньої участі²⁴.

Існують також інші міркування вчених щодо назви досліджуваного принципу. Зокрема, російські дослідники схильні до назви – принцип самоврядування, який отримав, як було зазначено, нормативне закріплення. Його сутність, на думку С. А. Авак'яна, полягає в тому, що тільки члени (учасники) громадського об'єднання визначають його структуру, проводять заходи – збори, засідання тощо, приймають рішення, виконують їх. І далі: принцип самоврядування передбачає виборність у громадських об'єднаннях. Всі керівні особи в об'єднанні є виборними²⁵. До речі, близькими за змістом міркування є й у вітчизняній юридичній літературі, але не з приводу принципів утворення та діяльності громадських об'єднань, а з приводу виокремлення їх ознак. Втім, ознака є тією категорією, яка за змістом близька до поняття принципу. Як наслідок, відірвати одне від іншого доволі складно, а інколи вони можуть збігатися²⁶. Так, серед ознак громадських

об'єднань М. Ю. Віхляєв виокремлює «здатність членів громадських об'єднань самостійно без залучення сторонньої допомоги та відсутності обов'язку отримання згоди вирішувати питання, що стосуються функціонування громадського об'єднання, виборність керівних органів громадського об'єднання», яку позначає словосполученням «самоорганізація та самоврядування»²⁷. Видається, подібний підхід є невиваженим. Згідно з Великим тлумачним словником сучасної української мови слово «самоорганізація» визначено за двома значеннями: 1) самостійна організація своєї роботи, поведінки; 2) процес, у перебігу якого створюється, відтворюється або вдосконалюється організація складної динамічної системи²⁸. Отже, самоорганізація громадського об'єднання – це самостійна організація своєї роботи, поведінки. У такому випадку на основі проведеного вище аналізу змісту терміна «самоврядування» очевидним є те, що самоорганізацію можна визначити як характеристику (ознаку) самоврядування, оскільки термін «самоорганізація» в науковій літературі, використовується як синонім терміна «саморегуляція», що є, як було зазначено, ознакою самоврядування. Одразу слід зауважити, що в науковій літературі досі не склалася однозначна практика застосування термінів «самоорганізація» та «саморегуляція»²⁹. Втім, дослідники громадських об'єднань, принципів їх утворення та діяльності залишають поза увагою дану проблему і вживають дані терміни без відповідних пояснень, що породжує плутанину.

Складне словосполучення як критеріальну ознаку для визначення об'єднань громадян (громадських об'єднань) без відповідних обґрунтувань використовує і Н. В. Богашева, а саме: «самоврядність та внутрішня демократія»³⁰. Така назва є нелогічною, адже внутрішня демократія – це термін, що описує широкий спектр методів, які забезпечують реалізацію висхідного принципу утворення та діяльності громадських об'єднань – самоврядності. Тобто, взаємозв'язок термінів «самоврядність» та «внутрішня демократія» можна пояснити за допомогою формули: самоврядність – її реалізація – внутрішня демократія. Водночас ми не заперечуємо можливості оперувати таким терміном, як «внутрішня демократія», але лише як додаткова характеристика самоврядності, коли треба зробити акцент на її сутнісних особливостях. Це твердження можна поширити також на термін «самодіяльність», який російський вчений О. О. Дарков відносить до ознак громадських об'єднань поряд з терміном «самоврядність»³¹. Адже дефініція терміна «самодіяльність» означає особистий почин, творчу ініціативу в якій-небудь справі, активну самостійну діяльність³². У такому розумінні цього терміна самоврядність, складовою якої є самостійна діяльність, включає в себе й процеси самодіяльності, що відбуваються в громадських об'єднаннях.

У контексті дослідження звернемо увагу на розуміння терміна «самоврядність» О. М. Ващук, яка розглядає його в єдності трьох аспектів прояву: перший – самостійне вирішення членами організації напрямів статутної діяльності громадської організації; другий – виборність її керівних органів; третій – гласність у вирішенні всіх питань внутрішньої діяльності організації³³. При цьому автор просто згадує термін «гласність» без його тлумачення. Втім, гласність є складним багатозначним поняттям, яке у науковій літературі здебільшого ототожнюють з принципом (принципами) прозорості, відкритості та публічності. До речі, принцип гласності взагалі відсутній у Законі України «Про громадські об'єднання» серед принципів, відповідно до яких громадські об'єднання утворюються і діють, але закріплено принцип прозорості, відкритості та публічності, де законодавець взагалі не розділяє прозорість і відкритість, а відокремлює лише публічність. Не заглиблюючись у детальний аналіз визначення змісту даних термінів та співвідношення між ними, зазначимо, що гласність має бути поєднана не з принципом самоврядності, а з принципом прозорості, відкритості та публічності утворення і діяльності громадських об'єднань. Іншими словами, О. М. Ващук наповнює дефініцію терміна «самоврядність» не тим смисловим навантаженням, яке закріплено в ч. 3 ст. 3 Закону України «Про громадські об'єднання», а значно ширшим.

На відміну від широкого підходу до розуміння самоврядності в сучасній науковій літературі набули свого поширення погляди науковців, у яких відображено лише певний зріз самоврядності, а тому дані підходи слід визнати вузькими. Так, І. Т. Темех розглядає принцип самоврядності (самоврядування) лише як здійснення керівництва організацією її учасниками відповідно до її статутних документів³⁴. Такий підхід є суперечливим, оскільки обсяг змісту, який вкладається законодавцем у термін «самоврядність», є значно ширшим.

Наведені приклади свідчать, що єдиного наукового визначення принципу самоврядності утворення та діяльності громадських об'єднань не вироблено. Більшість дослідників взагалі не дають будь-яких його дефінітивних визначень, оскільки не ставили перед собою завдання розкрити його зміст, а в цьому зв'язку не показали, чим термін «самоврядність» відрізняється від близьких за змістом термінів і не зробили спроби досягти єдиної термінології. Як наслідок, виникли мовні розбіжності в регламентації споріднених суспільних відносин, що перешкоджає з'ясуванню їх сутності. Тому наведення порядку з термінологічним апаратом у досліджуваній сфері є першочерговим завданням, що забезпечить чіткість та зрозумілість принципу самоврядності утворення й діяльності громадських об'єднань. А цьому в свою чергу сприятиме те, що термін «самоврядність» набув статусу правового і має використовуватися крізь призму змістовного навантаження, яке закріплено в Законі України «Про громадські об'єднання».

¹ Гаєва Н. П. Правові принципи утворення і діяльності громадських об'єднань. деякі міркування / Н. П. Гаєва // Часопис Київського університету права. – 2014. – № 3. – С. 55–59; Гаєва Н. П. Принцип відсутності майнового інтересу членів (учасників) громадських об'єднань: теоретико-правовий аспект / Н. П. Гаєва // Часопис Київського університету права. – 2015. – № 3. – С. 73–77.

² Про громадські об'єднання : Закон України від 22 березня 2012 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2013. – № 1. – Ст. 1.

³ Про об'єднання громадян : Закон України від 16 червня 1992 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 34. – Ст. 504.

⁴ Про молодіжні та дитячі громадські організації : Закон України від 1 грудня 1998 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1999. – № 1. – Ст. 2.

⁵ Про організації роботодавців, їх об'єднання, права і гарантії їх діяльності: Закон України від 22 травня 2012 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2013. – № 22. – Ст. 216.

⁶ Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і гол. ред. В. Т. Бусел. – К.; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2001. – С. 1098. – 1440 с.

⁷ Новий тлумачний словник української мови : у 3 т. / уклад.: В. Яременко, О. Сліпушко. – [2-е вид., виправ.]. – К. : Вид-во «Аконіт», 2008. – Т. 3: П–Я. – С. 236. – 862 с.

⁸ Великий енциклопедичний юридичний словник / за ред. Ю. С. Шемшученка. – [2-е вид., перероб. і доп.]. – К. : Вид-во «Юридична думка», 2012. – С. 821. – 1020 с.

⁹ Юридична енциклопедія : в 6 т. / редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова) та ін. – К. : Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 1998–2004. – Т. 5: П–С. – 2003. – 736 с.

¹⁰ Мала енциклопедія конституційного права / за заг. ред. Ю. Л. Бошицького ; Київський університет права НАН України. – К. : Кондор – Видавництво, 2012. – 462 с.

¹¹ Самоврядність : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://vseslova.com.ua/word/>

¹² Українсько-російський словник / уклад.: В. С. Ільїн, К. П. Дорошенко, С. П. Левченко, Л. С. Паламарчук та ін. – [4-е вид.]. – К. : Вид-во «Наукова думка», 1976. – С. 740. – 944 с.

¹³ Про професійних творчих працівників та творчі спілки : Закон України від 7 жовтня 1997 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1997. – № 52. – Ст. 312.

¹⁴ Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності : Закон України від 15 вересня 1999 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1999. – № 5. – Ст. 397.

¹⁵ Об общественных организациях : Закон Республики Армения от 4 декабря 2001 г. : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.parliament.am/legislation...

¹⁶ Об общественных объединениях : Федеральный Закон Российской Федерации от 14 апреля 1995 г. : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [pravo.gov.ru/proxy/ips/...](http://pravo.gov.ru/proxy/ips/)

¹⁷ Об общественных объединениях : Закон Республики Казахстан от 31 мая 1996 г. // Ведомости Парламента Республики Казахстан. – 1996. – № 8–9. – Ст. 234.

¹⁸ Об общественных объединениях в Республике Узбекистан : Закон Республики Узбекистан от 15 февраля 1991 г. // Ведомости Верховного Совета Республики Узбекистан. – 1991. – № 4. – Ст. 76.

¹⁹ Об общественных объединениях : Закон Республики Беларусь от 4 октября 1994 г. // Ведомости Верховного Совета Республики Беларусь. – 1994. – № 29. – Ст. 503.

²⁰ Об общественных объединениях : Закон Республики Молдова от 17 мая 1996 г. : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.stz.uni-mainz.de/Dateien/moldavia_4a.pdf

²¹ Гакало Е. В. Конституционно-правовые принципы образования и деятельности общественных объединений / Е. В. Гакало // Юридический журнал. – 2009. – № 1. – С. 15. – С. 13–17.

²² Сопелкін І. С. Конституційно-правові принципи організації та діяльності профспілок / І. С. Сопелкін // Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України. – 2011. – № 4. – С. 68–69. – С. 64–70.

²³ Практичний словник синонімів української мови / за ред. С. Караванського. – [2-е вид., доп. й опрацьоване]. – К. : Вид-во «Українська книга», 2000. – С. 430. – 480 с.

²⁴ Ожегов С. И. Словарь русского языка : 70 000 слов / под ред. Н. Ю. Шведовой. – [22-е изд., стереотип.]. – М. : Рус. яз., 1990. – С. 692. – 921 с.

²⁵ Авакьян С. А. Политический плюрализм и общественные объединения в Российской Федерации: конституционно-правовые основы / С. А. Авакьян. – М. : Российский Юридический Издательский Дом, 1996. – С. 91. – 359 с.

²⁶ Сливка С. Філософські принципи у праві / С. Сливка // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». – 2014. – № 782. – С. 88. – С. 87–95. – (Серія «Юридичні науки»).

²⁷ Віхляев М. Ю. Громадські об'єднання як суб'єкти адміністративного права України : дис. ... докт. юрид. наук : 12.00.07 / Віхляев М. Ю. – Запоріжжя, 2013. – С. 123. – 437 с.

²⁸ Великий тлумачний словник сучасної української мови / [уклад. і гол. ред. В. Т. Бусел]. – К.; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2001. – С. 1100. – 1440 с.

²⁹ Саморегуляція соціального організму країни : моногр. / за наук. ред. В. П. Беха. – К. : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2010. – С. 19–23. – 652 с.

³⁰ Богашева Н. В. Свобода об'єднання та конституційний інститут об'єднань громадян / Н. В. Богашева // Вибори та демократія. – 2010. – № 4. – С. 67. – С. 62–70.

³¹ Дарков А. А. Конституционно-правовой статус общественных объединений в Российской Федерации : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.02 «Конституционное право; Государственно управление; Административное право; Муниципальное право» / А. А. Дарков. – М., 1999. – С. 10. – 22 с.

³² Новий тлумачний словник української мови : у 3 т. / уклад.: В. Яременко, О. Сліпушко. – [2-е вид., виправ.]. – К. : Вид-во «Аконіт», 2008. – Т. 3: П–Я. – С. 236. – 862 с.

³³ Конституційна держава та права людини й основоположні свободи: Україна та європейський досвід : моногр. / [авт. кол.: О. М. Ващук, І. Р. Мазурок, В. В. Навроцький, М. В. Савчин (кер. авт. кол.), А. А. Ткачук]. – Ужгород : Вид-во «Мистецька Лінія», 2008. – С. 126. – 348 с.

³⁴ Темех І. Т. Конституційно-правовий статус права захисних громадських організацій : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02 / І. Т. Темех. – К., 2010. – С. 60. – 203 с.

Резюме

Гаєва Н. П. До питання розуміння принципу самоврядності утворення та діяльності громадських об'єднань.

У статті досліджуються змістовні характеристики принципу самоврядності утворення та діяльності громадських об'єднань. Особливу увагу приділено аналізу проблем співвідношення термінів «самоврядність», «самоврядування», «самостійність», «самоуправління», «самоорганізація», «внутрішня демократія», «самодіяльність» при їх нормативному та доктринальному використанні. Зазначено, що термін «самоврядність» набув статусу правового і має використовуватися в тому значенні, в якому він визначений в Законі України «Про громадські об'єднання».

Ключові слова: громадське об'єднання, принцип самоврядності, самоврядування, самостійність, самоуправління, самоорганізація, внутрішня демократія, самодіяльність.

Резюме

Гаєва Н. П. К вопросу понимания принципа самоуправления образования и деятельности общественных объединений.

В статье исследуются содержательные характеристики принципа самоуправления образования и деятельности общественных объединений. Особое внимание уделено анализу проблем соотношения терминов «самоуправление», «самостоятельность», «самоорганизация», «внутренняя демократия», «самодетельность» при их нормативном и доктринальном использовании. Указано, что термин «самоуправление» получил статус правового и должен использоваться в том смысле, в котором он определен в Законе Украины «Об общественных объединениях».

Ключевые слова: общественное объединение, принцип самоуправления, самоуправление, самостоятельность, самоорганизация, внутренняя демократия, самодетельность.

Summary

Gaeva N. On the question of understanding the principle of formation and activities of public associations.

The article examines the substantial characteristics of the principle of formation and activities of public associations. Particular attention is paid to the analysis of problems reflected in the terms "self-government", "autonomy", "self-organization", "internal democracy", "initiative" in their normative and doctrinal use. It is indicated that the term "self-government" has received the status of legal and will be used in the sense in which it is defined by the Law of Ukraine "On Public Associations".

Key words: public association, self-concept, self-management, self-reliance, self-organization, internal democracy, initiative.

УДК 342.722.1

Г. С. ЖУРАВЛЬОВА

Ганна Семенівна Журавльова, кандидат юридичних наук, доцент, завідувач кафедри Запорізького національного університету

ФОРМАЛЬНІ АСПЕКТИ ЗМІСТУ ПРИНЦИПУ РІВНОСТІ В КОНСТИТУЦІЙНОМУ ПРАВІ

Принцип рівності є фундаментальною засадою конституційного устрою, що визначає статус особи та параметри організації державної влади. У юридичній науці питання рівності та рівноправності неодноразово розглядалося як у теорії права, так і в рамках спеціальних досліджень таких радянських учених-правознавців, як М. Вітрук, Л. Воеводін, Б. Ебзеев, Г. Мальцев, В. Масленников, М. Матузов, В. Патюлін, Ф. Рудинський, А. Савицька, В. Сокурєнко, І. Фарбер, В. Шевцов, Л. Явич; таких сучасних українських учених, як О. Дашковська, В. Колісник, А. Колодій, А. Олійник, М. Орзих, О. Петришин, В. Погорілко, П. Рабінович, В. Шаповал, Ю. Тодика, М. Цвік; таких сучасних російських учених, як М. Баглай, М. Бондар, К. Козлова, Г. Комкова, О. Кутафін, О. Лукашева, В. Нерсисянц, В. Чиркін. Натомість, незважаючи на те, що ідея правової рівності нині постає як основа побудови всієї правової системи, а також на велику увагу з боку фахівців до цієї проблеми, й донині не вироблено узгодженого підходу щодо розуміння змісту принципу рівності.

Відповідно, метою цієї статті є уточнення формальних аспектів принципу рівності, який є не лише принципом конституційного права, але й однією з основоположних засад, які визначають параметри всієї національної правової системи.

Як зазначає С. Погребняк, вимога формальної рівності можливостей реалізується за допомогою чотирьох взаємопов'язаних принципів: 1) принципу рівності перед законом; 2) принципу рівності перед судом; 3) принципу рівності прав і свобод людини і громадянина; 4) принципу рівності обов'язків людини і громадянина¹.

Деякі автори під час аналізу принципу рівності зосереджують свою увагу на розмежуванні понять «рівність» та «рівноправність». Наприклад, рівність, як вважає О. С. Мордовець, – це не юридична категорія, а соціально-моральне, політичне явище. Рівність – це ідеал, загальнолюдська цінність, гарантія правового, політичного й соціального порядку, це оціночний критерій відповідності ідеалу й реальності його втілення в конкретній, соціально значущій сфері громадського життя. На думку цього науковця, рівноправність полягає